

DOM IN SVET

LETNIK 43

V LJUBLJANI, 15. DECEMBRA 1930

ŠTEVILKA 9-10

MED RAZPRAVO IN FELJTONOM

Rajko Ložar

1.

Kmalu po začetku 3. stol. pr. Kristusom je nastalo v Mali Aziji novo kraljestvo, pergamsko. Neznatno, tiho podeželsko mestec je tako rekoč čez noč postalo prestolnica mogočne države. Iz tal so pognale stavbe in spomeniki vsake vrste. Toda nečesa ni bilo: preteklosti. In ko čitam te jedrnate besede svojega dunajskega profesorja (Em. Löwy, *Neuatische Kunst*, Lzg. 1922), se mi vsiljuje v misel eden mojih zadnjih vtisov: Berlin. — Berlin 18. in 19. stoletja. Kako je vendar tudi temu mestu nedostajalo preteklosti, ko je jelo pod vlado svojih knezov siliti v nadeželsko obliko in odlagati svoj stari, skoroda slovansko-germanski karakter navadne severnjaške ribiške naselbine. V marsičem je bilo tedaj treba dohiteti ali vsaj skušati dohiteti ostale prestolnice evropskih držav in Berlin je storil to v načinu pergamskih kraljev. Kajti to mesto, ki nima z izjemo nekaterih gotskih cerkva skoro nobenih spomenikov historičnega arhitekturnega stila, je polno arhitekturnega historizma in elekticizma, kakor je bila tudi stara pergamska arhitekturna umetnost z ostalimi kulturnimi strujami onega časa zajeta v prvem, zavestnem historizmu sredozemskega kroga. S smotrenim delom in politiko se je priustvarila tu in tam tradicija, nekaj, kar je drugod nastalo tekom stoletij v historični nazorosti in postalo že tako rekoč ideal tradicije, se je tu postuliralo v kulturnem programu ter udejstvovalo kot fikcija in zasilna zasnova, katera naj bi nosila nadaljnji razvoj.

Kar se je zgodilo v velikem v teh dveh primerih, se je zgodilo tudi z današnjim sov-

jetsko Rusijo in se godi v malem z drugimi mladimi organizmi, n. pr. z mladimi ideologijami, družbami, zavodi in poedin-ci. Ti vsi si po nastopu zaradi neke skrite nuje poiščejo pripravne zemlje in okoliščin, sebi ustrezajočega miljeja. V svojih izsledkih in konsekvencah, v notranji in zunanji fiziognomiji je milje sovjetske Rusije silno »star« — Evropa ga pozna in prenaša že ves čas kapitalizma in imperijalizma, in drugače tudi ni mogoče. Kajti dostikrat ni na razpolago toliko poti in sredstev, kolikor je ciljev in idej, kakor je naš kulturni nastoj sploh omejenjši glede onega »kako«, nego glede »kaj«. In enako ni tista novodobna in toliko for-sirana ter navidez »najmlajša« ideologija, ideologija proletarske kulture in ere, nič manj znana in stara, kakor še toliko drugih, na zunaj zelo novih stvari. Kadar namreč udejstvujemo neki postulat, opazimo, da moremo prav za prav samo njega staviti popolnoma nanovo, to je: načeloma moremo samo v duhu biti revolucionarji in novotarji, v izkustvu nikdar. In tako bo že držal izrek nekega novejšega esejista, ki sem sicer pozabil njegovo ime, da je največkrat edina zanimivost novih struj — današnje nazadnjaštvo včerajšnjih prevratnikov. In mislim, da drugače sploh ne more biti.

2.

Kadar pregledujem kot mlad in intelektualec svoja izkustva, doživetja in delo, mi v prvi vrsti pade v oči vsega tega tisti del, ki me je kakorkoli spravil v zvezo z našo univerzo, pri čemer je univerzo razumeti ne v predmetnem zmislu, nego kolikor prihaja zame realno in idealno v poštev. In pri tem ni potrebno, da se je to zgodilo v obliki neposrednega razgovora in debate, saj je znano, da do tega med nama sploh ni prišlo; zadostuje že milje univerzitetnega mesta, sporočilo, identi-

čen položaj pri tovarišu in v prvi vrsti vendar — molk sam. In ko vse to seštejem, mi iz te seštevanke zraste na eni strani bognedaj tragična, tragikomična zavest, da je vse to delo navsezadnje le — zastonj, na drugi strani pa prepričanje, da v Ljubljani na ta ali oni način nismo brez Pergama, se reče: brez nekih slabih strani pergamenskih.

Predmet sledečega razpravljanja v luči našega naslova »med razpravo in feljtonom« je razmerje med različnimi tipi duhovnega dela in delavcev in ker v tako kratkem članku ni mogoče podati zadovoljive podobe o vseh takih razmerjih in ker dalje vsa tudi niso enako aktualna in pri nas usuirana, hočemo izbrati izmed njih samo enega, to je razmerje javnega duhovnega delavca, publicista, do zastopnika takozvane znanstvene kulture, znanstvenika. (Naravno je, da moramo pri tem iz obsega pojma »publicist« črtati vse »publiciste« in t. zv. »kulturne delavce« različnih »revij« in časopisov, ki so bistvu samo enajsta trobenta iz desetih drugih in ki obstoji njih lastno mnenje samo v odtehtavanju in komentiranju od drugih priborjenih izsledkov). In k nadaljnji označbi našega stališča kot tudi vprašanja, ki ga hočemo obravnavati, moramo reči, da hočemo pokazati ravno nevarnost, slabe strani, katere obstoje med tema dvema tipoma in ki jih smatramo za škodljive. In nikakor ne mislimo, da ravnamo enostransko in krivično, če nalogamo večji del krivde drugemu tipu, zastopniku znanosti, trdimo celo, da je ravno on podlegel pergamstvu in da zastopa v tej svoji mentaliteti napram drugovrstnim in drugačnim udejstvovanjem nego je njegovo, tako na pr. zlasti napram publicizmu, tudi če je ta še tako visoko kvalitativen, naravnost nerazumljivo stališče, ki mora v konkurzu človeških talentov, teženj in udejstvovanj vsakega resnega duhovnega delavca, tudi publicista, samo presenečati. Spet pa je popolno-

ma naravno, da prihaja tu za debato vpoštev le en sektor znanosti in en del znanstvenega delavstva in da mi na pr. ne mislimo govoriti o razmerju takega publicista do kakšnega insektologa, ki sploh ni nobeno razmerje, nego o razmerju homogenih udejstvovanj.

Ako si predočimo ustroj enega ali drugega duhovnega dela, ki smo ju pravkar navedli, vidimo, da bi se v zamišljenem kulturnem občestvu dobro spopolnjevala. To pa, kar se spopolnjuje v misli, si ostro nasprotuje v izkustvu in težko bi našli, počenši z Goethejem, od njega navzgor in navzdol v zgodovini primer, ki bi tej naši navidez paradoksnu ugotovitvi nasprotoval. Publicist, to je svobodni, nenormalni tip javnega intelektualca ter normalni, vezani tip istega, vseučiliški in ostali znanstvenik, si nasprotujeta od prvega dne, ko sta se pojavila v človeški zgodovini. In drugače tudi ne more biti.

5.

Očrtati filozofsko-teoretični značaj tega nasprotja ne more biti naše delo. Mislim, da ga je v novem veku prvokrat veljavno formuliral Goethe in da se je tekom 19. stol. prvič sistematično izrazilo tudi kot nasprotje dveh filozofskih struj: znanstvene in življenjske filozofije, ali rajši dveh filozofskih pogledov (pr. Leisegang, Deutsche Philos. im 20. Jhdt., Breslau 1928, 77 sl.). Seveda pa to nasprotje v filozofiji ni šele sto let staro, temveč sega že v pred-sokratično dobo, kjer ima moderni življenjski modroslovec svoje predhodnike. Ali pa se morda motimo, če disciplini publicizma, mislimo tu: duhovnega publicizma, prirejamo katedrski tip življenjske filozofije, kakor prirejamo na drugi strani disciplini univerzitetne in ostale znanosti katedrski tip znanstvene filozofije?

4.

Ljubljana je mlado univerzitetno mesto, ki še nima tradicije in študijskega miljeja starih vseučiliških centrov, kakor je tudi

kot sedež znanstvenega dela nov pojav. Prejšnje stopnje našega visokega šolstva v preteklih dveh stoletjih tega dejstva nič ne spremene, nego le dokazujejo voljo, vedno znova ustvariti ono, kar so temu nenaklonjene sile zatrle. Razumljivo je torej, da se danes, ko je univerza postala dejstvo, tem jačje kaže tendenca, ustvariti ne samo tisto sekundarno obeležje, nego tudi podlago visokega in čistega znanstvenega studija in kulture. Do tu je stvar čisto v redu in mislimo, da je taka penetracija našega provincijalnega vzdušja ter taka organizacija in preorijentacija narodnih, prej raztresenih zanimanj, blagor. To je vendar končni zmisel univerz, posebej malih in najmanjših ter univerz majhnih narodov, kakršen je slovenski.

Sredi tega mladega ambicioznega okolja, ki vzbuja vtis, da hoče nadomestiti vse zamujeno in ki postulira z današnjim delom tudi preteklost, se publicist zgoraj očitane tipa ne počuti vselej ali tako rekoč nikoli dobro. Kajti premnogo je stvari, ki vplivajo na njegovo razpoloženje. Mali okvir življenja z vsemi njegovimi povečavami in pomanjšavami ter spremembami razmerij; sigurna pot mladega znanstvenika; mehanični dostop do imena, kar že samo na sebi moralno in in materialno slabo vpliva, zlasti pa bližina akademskega podija, ki meče na publicistično delo vrednost druge in tretje vrste in zamenjavanje resnega publicizma z žurnalizmom buljvarnih revij če nič drugega ne — vse to navsezadnje le ne ostaja tako brez vpliva kot bi mislili. Ker konec koncev je takle publicist vendarle človek z akademskimi študijami ali vsaj z akademsko omiko, kar je tudi sestavna signatura našega pojma publicizem, in ve, da je ta ali oni njegov predhodnik v javnem — duhovnem delu danes — na vseučilišču, profesor. In tu postaja pojav, ki je bil doslej samo pergamski, v zmislu našega uvodnega razmotrivanja že tudi spoznatna reakcija.

Kajti na dnu tega nevidnega in sovražnega ambijenta, ki človeku sploh ni otipljiv v navadnem zmislu s kakim konkretnim primerom, nego samo s svojo infektivnostjo, tiči naziranje, da se akademski izobražen in izomikan individuum sploh ne sme baviti s pisateljevanjem in publicistiko, kritiko ter podobnim. Na tihem se predpostavlja zanj apriorna in brez vsega drugega razumljiva zahteva, da bodi ekskluziven akademski znanstvenik, strokovnjak, ker da ga njegovo dnevno amatersko delo kompromitira.

Ni nam pa znano, niti nam ni nikdo tega razložil in dokazal, zakaj ne bi v izvestnem primeru mogel tak delavec v tekočem duhovnem življenju delati časti akademski katedri. In drugič istotako ne vemo, zakaj ne bi smel in moral biti zaposlen z resno publicistiko baš akademski intelektuallec in zakaj bi moralo biti to ravno v Sloveniji spotikljivo, kar ni spotikljivo v zunanjem svetu. Kajti mislim: ne samo sme, nego tudi mora, dolžnost njegova je, da se človek z naših položajev udelejuje v publicizmu, in sicer prava etična dolžnost, in mislim dalje: tudi za zastopnika univerze in drugih znanstvenih zavodov obstoji taka dolžnost poseganja v aktualni tok stvari. Mi jo smatramo za veliko etično dolžnost in nje izostajanje za velik etičen dolg, ki ga zakrivi tak zastopnik nad domovino in kulturo.

In ko to pribijamo, nečemo nalagati krivde, katero drugi nalagajo nam, istim nazaj, nego se zavedamo banalne vrednosti, ki se pripisuje našemu delu, dasi smo tolikokrat edini, ki se izmed enomilijonskega naroda srečamo in spogledamo z aktualnostmi. Te aktualnosti bodo nekoč zgodovina in material eksaktne vede, — mi delamo zgodovino. In zdi se nam škoda papirja za natančnejše analize, ker smo v svoji osnovni nepraktičnosti toliko praktični, da se rajši opremo na primere

in zglede iz drugih narodov, pri katerih se demokracija duha ne ustavlja pred univerzitetnimi aulami. Seveda se bodo pri njih nabrali tudi dokazi zoper to. Ali nič manj res ni, da tam katedra posega tudi v težke dnevne borbe in probleme — in tam so univerze zelo stare.

5.

Ko gledam publicistično delo kogarkoli, vidim, da je vselej tesno prislonjeno k njegovemu akademskemu predmetu, ni prav nič extra viam, nego večinoma v okolici študijskega predmeta in miljeja. Na ta način je publicist že tudi neke vrste specialist in sicer je to vsakdo, ki se razun s svojim akademskim predmetom bavi še tudi s kvalitativnim dnevnim duhovnim delom. In če je tako, imenujemo specialistovstvo eno prvih potez publicizma. Kot drugo navedemo lahko njegovo nemehaničnost, kajti v nasprotju z znanostjo, kjer je delo često — priznajmo vendar tudi to — zelo preprost mehanizem, kaže publicizem docela drug značaj. Kako je torej ž njim, odkod te njegove lastnosti in ali se da o pojavu publicizem reči še kaj drugega? Mislim, da je zdaj čas, da na kratko opišemo to dejavnost in da spregovorimo še o lastni upravičenosti tega pojava ter da se odvrnemo od naštevanja posrednih in sekundarnih razlogov in okoliščin, zaradi katerih se nam zdi, da se razvija publicizem, čista znanost pa da zaostaja in se ne goji. Ker tu ne gre več zato, da dokažemo materialno otežkočenost in zavitost znanstvenega dela, katera nas navaja k »pisateljevanju«, nego moramo poodčitati tudi razloge, ki tiče v publicizmu samem, torej ga rektificirati z njegovimi lastnimi argumenti. In tu je prvi razlog njegovega obstoja — njegov obstoj sam.

Publicizem je. In drugače tudi ne more biti. Odkedaj, kako in zakaj je, sploh ne vem in si s tem tudi nisem nikdar razbijal

glave. Toda če so v človeški zgodovini taki ljudje, ki jih narava žene k njemu, že od pamtiveka, mora biti tudi publicizem od pamtiveka. V človeštvu je skrita ogromna masa talentov in moči, ki silijo k izrazu in talent za »pisateljevanje« — da porabim ta dični slovenski izraz — je nemara samo eden med to množico. Kakor vsi drugi, ima seveda tudi on težnjo po udejstvovanju in osvojitvi nekega določenega področja v okviru človeško kulturnih delavnosti. Mislim, da drugače sploh ne more biti in da se moramo kakor pri vprašanju izvorov umetniškega ustvarjanja i tu zateči k tistim apriornim nadarjenostim in sposobnostim človeškega duha za izvestna udejstvovanja, katere je empirična in eksperimentalna psihologija n. pr. skušala eliminirati. Publicizem temelji po tem takem torej zlasti na nekem talentu in če priznavamo nekaj sličnega za podlago umetniškega ustvarjanja, znanstvenega dela in vsake višje redne človeške dejavnosti, nimamo nobenega razloga, isto zanikati ravno pri njem. Kajti to, kje se ta talent slučajno udejstvuje, je spričo tega načelnega vprašanja samo sekundarnega pomena.

Izmed pooblastil, s katerimi se ta talent lahko udejstvuje, smo eno omenili v začetku tega odstavka, ko smo govorili o »specialistovstvu« publicizma, vendar ni nič manj važno drugo, ki ga hočemo omeniti zdaj in to je njegovo »umetništvo«. Z obema tema lastnostima publicističnega ustvarjanja, o katerem vsekakor smemo govoriti, je v bistvu očitno tudi njegov svojstveni, interpolarni značaj, ki je konec koncev vzrok neštetih razmotrivanj, ali je n. pr. kritika sploh potrebna ali ne, ali ima »pisatelj« sploh pravico do življenja ali ne, pri čemer naj omenimo, da razumemo z izrazom pisatelj, der Schriftsteller, publicista, in ne ono, kar obsega slovenska raba tega pojma: umetnika. Pisatelj je tako vsak kritik, avtor ideoloških spisov, monograf.

urednik itd., če je njihovo delo mogoče spraviti pod principe, o katerih tu govorimo.

6.

Ena glavnih lastnosti publicizma je njegova neučljivost in nenalezljivost in ker je danes pisarjev in pisunov preveč, se ta resnica premalo upošteva. Dejstvo pa je, da se publicistnega gledanja in mišljenja ne da niti priučiti niti prisvojiti, ako ga nisi prejel z naravo. To je pač apriorna ustvarjalna zmožnost, ki je bolj v sorodu z umetniškim ustvarjanjem nego z metodami znanstvenih strok. Že pri Kantu nahajamo ostro razlikovanje med genijem in raziskovalcem kot med dvema docela različnima vrstama, na kar nam da n. pr. misliti že razlika v umetniškem delu mojstra in učenca. V bistvu se namreč podlage njunega dela med seboj tako specifično razlikujejo, da o kakšni normativni identičnosti med njima ne more biti govora. Nasprotno pa vidimo v znanosti, da uporablja mojster prav ista razumska sredstva kakor učenec, ki se je tega pri svojem učitelju, tudi če prej o vsem ni imel niti pojma, lahko naučil. Razlika med delom mojstra in učitelja v znanosti je le graduelna (prim. Valentin, Kant u. seine Lehre, Lzg. 97), dočim je v prvem slučaju bistvena. Zato ima zmisel, če govorimo spričo znamenitega znanstvenika, da je učenec znamenitega učitelja, ker je obema skupno razumsko delo iste vrste, nima pa nobenega zmisla, delati isto spričo dveh umetnikov, ker imamo pri vsakem izmed njih opravka z docelo drugačno strukturo in funkcijo duševnosti ter tvornosti in ipso facto tudi umetniške metode.

Povsem naravno imamo isti slučaj tudi v našem predmetu, kjer se, bistveno govoreno, ne da nič naučiti in kjer ni nobene racionalne enote dela. Tu je pogled prost in intenziteta, s katero kdo dojemlje, predelava in podaja neki material, povsem nenormna, v bistvu je metoda iracionalistična in se mnogo bolj približuje intui-

tivnemu spoznavanju nego racionalnemu postopku. In če govorimo teleološko, je cilj, kateremu služi naše, publicizem nazvano udejstvovanje, spoznanje drugačne vrste nego spoznanje v znanosti, je, bolj v skladu z umetniškim »spoznanjem« (če smemo o tem sploh govoriti), spoznanje celotnosti, ideje. In če pravi Schopenhauer (I. 251 sl., izbor Pfeiffer, Lzg., 187), »da je umetnost vselej na cilju«, ko mora nasprotno znanost ob vsakem doseženem cilju dalje in nikdar ne doseže končne rešitve, smemo enako reči tudi o našem, tako svojstveno med dvema tečajema nahajajočem se pisateljstvu, da je vselej na cilju, vsakikrat na cilju. Izpopolnitve kakor v znanosti v umetnosti in pisateljstvu ni pričakovati, ker so to ali a priori popolne ali pa a priori nepopolne stvari. In drugače tudi ne more biti.

Svede se bo ob teh ugotovitvah znanstvenik lahko prijel za glavo, če pomisli, da naj je milosti in nemilosti takšnih naziranj izročena eksaktna veda, kateri more po njegovem najboljšem prepričanju pomeniti to le pogubo. In kajpada da je naravno, če se teh pojavov skušajo obraniti ter vedo rešiti pred njimi. Stvarno ni dvoma, da imamo zadnjih dvoje desetletij opravka z njimi in da so se meje med poedinimi strokami sila zabrisale. Tako je nastalo dovolj konfliktov, katere moremo konec koncev izvajati le iz tega interpolarnega značaja nekega dela, vendar ti niso toliko važni v pisateljstvu samem, kolikor v vedi in naziranju, ki stoji danes več ali manj prikrito za njim. Kajti dejali smo, da se da disciplini publicizma prirediti katedrski tip življenjske filozofije, kakor se da disciplini znanosti prirediti katedrski tip znanstvene filozofije, in to ne, kakor da je publicizem nižja forma življenjske filozofije — ker on se more hraniti tudi z izsledki znanstvene — nego ker je filozofija iz enakih počel kakor pisateljstvo. In v tem katedrskem modelu življenjskega modroslovja, kakor tudi literarne, kulturne,

umetnostne, glasbene, socialne, politične itd. zgodovine, ki se je zadnji čas preorijentirala v pravcu življenjske filozofije in njenih principov, imamo na primeru važnejše konflikte, ki se jih je nabrala že cela vrsta, ki naj nas pa danes ne zanimajo več. Tu sem imamo zlasti postaviti izraz »ekspresijonizem zgodovinopisja«, ki ga je ob neki priliki rabil O. Redlich, ki hoče pravilno označiti položaj n. pr. povojnega zgodovinarstva, katero da je zašlo povsem iz tira eksaktne raziskovanja in se spustilo na tla, ki v bistvu pritičejo umetnikom.

Četudi take aberacije niso povsod uspešne (prim. DS 1927, 62) in nekje manj, nekje bolj možne, bi bilo vendar krivo, prezirati njih spoznanja in jih ne uporabljati kot to, kar so. Prav nič ne vem, zakaj resna, na takih podlagah sloneča publicistična dela ne bi smela imeti tudi visoke spoznavne vrednosti in zakaj bi moral biti patent spoznavanja baš pri čisti disciplini. V bistvu so to menda vendar svobodne stvari in ni s tem, da je nekdo historik po vseh predpisih metode, še nič rečenega o spoznavni in notranji kvaliteti njegovih elaboratov. Seveda se giblremo tu povsod na samih mejah in ne v notranjostih strok — toda ali niso vse za zgodovino in kulturo človeštva najvažnejše odločitve padale ravno na mejah? Mislim, da bi bilo dobro, ko bi se ti kompleksi vprašanj kdaj obdelali tudi pri nas in za nas.

7.

Da se more tak publicističen talent udeleževati povsod, in da ni navezan na neko določeno področje, je naravno. Dokaz tega so najrazličnejše vrste pisateljevanja, ki v bistvu pripadajo eni celoti. Doslej je za vse to večinoma v navadi izraz kritik, dasi ta označba pogosto nima nobenega zmisla; a tudi izraz publicist ne zadovoljuje v vsakem pogledu in moramo ga pač rabiti v tistem aproksimativnem pomenu, kakor vsakega drugega. Kajti beseda pu-

blicist največkrat noče izraziti tiste kvalitete, ki se v takšnem udejstvovanju in delu more skrivati.

Na tem mejnem pobočju med umetnostjo in znanostjo ima gotovo najbolj eksponirano stališče tisti, ki se pasivno bavi z umetnostjo, kajti tu dobimo z njo, ki se je čisti historik boji že v enkratni izdaji, nenadoma dvakratni popravek, in brez dvoma je to močan psihološki faktor za različna kriva naziranja o tej stvari. Ker je izvor življenjske filozofije v nekih bi rekli umetniških podlagah človeškega duha in ker tudi naš publicizem na eni strani neobhodno sloni na njih, je jasno, da bomo našli emanacije obeh zlasti pri umetnostnih raziskovanjih in menda nam tega ni potreba posebej dokazovati z ogromnim razširjenjem literature te vrste v povojni Evropi, kakor tudi s primatom, ki ga je osvojila ravno umetnostna veda po vojni v ideološko-teoretičnih vprašanjih znanosti. In če se prepogosto kaže nezaupanje že oprasku publicista na tleh kake historične skupine, kateri ima pri tem vendar mnogo eksaktnega posla, se isto dogaja v še večji meri pri umetnostnem pisatelju, ki ga danes še ni v slovarju poklicnih udejstvomanih. Kajti ne smemo pozabiti, da ni samo Slovenija na tistem najresnejšem razpravljalnem o tem, ali sploh more biti kje kaka veda, ki se imenuje umetnostna zgodovina, nego tudi od nas mnogo starejša tujina. In spričo tega bi bilo več kot smešno pričakovati priznanja za navadno dnevno kulturno delo na umetnostnih tleh.

Mislim pa, da ta iz pozitivistične in naturalistične mentalitete 19. stol. izvirajoča naziranja in preziranja izvestnih dejavnosti ne morejo biti zadosten razlog za mnenje o nepotrebnosti in nepravilnosti nekega dela na eni in pravilnosti nasprotnega na drugi strani. V svetu duhovnih kvalitet so vendar odločilne druge stvari in tudi pojem stroke nima tu nobenega oprasku z materialističnim naziranjem o njej.

Publicizem je tu in tam kapilarno delo, delo, ki polni sicer prazne in mrtve kose življenja s krvnimi nitmi, s katerimi jih oživlja in jim daje specifičen izraz. Publicizem ni sekularen; toda težko je brez njega mogoča sekularna sinteza in od nje navzdol sleherna sinteza. Kajti v bistvu je pravilen publicizem samo sintetičen in zaradi tega ne bo noben sintetik mogel prezreti elementov, ki so mu v njem na razpolago. Kot taka visoka šola tega sintetičnega gledanja, celotnostnega in objektivnostnega pojmovanja življenja, kulture in sveta, kot ena najsubtilnejših šol se je izkazala kljub vsem morebitnim nedostatom ravno umetnostna veda, prenesena v vsakdanjo formo pa umetnostna publicistika. V dobi razkrajanja in razdiranja ne bi smeli pozabljati organizacijskih in sintetičnih vrednot takega gledanja, ki je usmerilo tudi zadnje desetletje na Slovenskem odločno po sebi. Mogoče je v poedinostih tu in tam dovolj napak in nasilij — in teh ne manjka nikjer — ter navzkrižij, o katerih bi pričale kontroverze med umetnostnimi zgodovinarji, ki so aktivni v publicistiki; a pri osvobojenju naših kritičnih zrelšč izpod omejenosti prejšnjega stoletja odpade nanjo levji del zaslug, tako da se stvarno danes naša kritika loči v dva dela: v prvega, ki stoji pod vplivom teh sprememb in novih naziranj, zlasti onih iz umetnostne teorije in vede, ter v drugi del, ki je ostal od vsega tega nedotaknjen in vegetira na poljanah izkustev, ki so še iz preteklega veka. Edini sredstvi drugega tipa naše slovstvene in v manjši meri umetnostne kritike sta pozitivistična literarna karakterologija in deskripcija, kateri privedeta vselej lepo v zagate in stare antiteze, o čemer menda ni treba posebnega razpravljanja, dočim izhaja prvi z gledišč, ki so obravnavanim tematikam homogena in prihaja naravno do povsem drugih zaključkov. In težko bo spodbiti dejstvo, da je v pojmovanju slehernega sektorja

kulture prvi tip naše kritike za velik skok pred drugim, ki tega tudi ne bo kmalu izravnal.

9.

Kdor seveda ne zasleduje teh pojavov sam, ga tudi naša izvajanja ne bodo prepričala o tem, da more i to dnevno-kulturno delo vsebovati za znanost precejšnje spoznavne vrednote, ker rekli smo, da je skoraj vsak publicist i neke vrste specialist, ukvarja se s predmetom, ki je tvoril ali njegov študij na univerzi, ali pa tvori njegovo vsakdanjo službo. In baš ta poteza je ena izmed važnih signatur pravega publicizma, ki pridobi na ta način mnogo spoznavnih prvin in nalog, kajti tu se pogosto obravnava neki predmet, ki se drugje raziskuje s strogih znanstvenih vidikov, pod drugimi spoznavnimi cilji. To je pa tudi prvi postulat publicizma, njegova delovna etika. V svoji izvrstni knjigi »Leben, Kunst und Staat«, pravi naš stari znanec Karl Scheffler, da publicist mora imeti vsakdanji poklic, kajti »pisatelj« (ibid. 117), »kateremu je poklic — pisanje, išče mnenja in ideje zaradi njih samih«. Ta Schefflerjeva zahteva vsebuje eno najboljših podlag za zdrav razvoj pisateljstva v praktični rabi in zame ni nobena skrivnost, da je tudi na Slovenskem najslabši tisti publicizem, ki nastaja zaradi pisanja samega. Ni nobenega dvoma, da bi pri primerni zaposlitvi vsakega slovenskega pisatelja izostalo tisto nepotrebno pretepanje z literarnimi silogizmi, ki je pri nas postalo zadnje čase spet moda in neka domnevna potreba. Treba pa je biti delavec v okviru neke socialne konkretne delavnosti, ki v človeku vselej vzdržuje stik s predmetom in osvežuje njegov stvarni čut, treba je biti zares specialist po svoji naperjenosti na objekt, ki da človeku redoma nujno in spiracijo in nikdar ne vodi v slepe ulice, kar se dogaja na pr. pri vsakem »načelnem« literatu, ki je prav za prav zares »ein ewiger Feierabendmensch« (Scheffler, ibid. 117) in ki v »bistvu je in ostane

brez poklica (120). Taki pojavi kaj radi postavljajo v slabo luč delo celote in dokazujejo, da sta včasih tudi pri njih potrebna načelna debata in čiščenje pojmov.

* * *

Mimo vsega, o čemer smo tu spregovorili, ostane še dovolj vprašanj, ki smo se jih tu le mimogrede ali pa sploh ne doteknili. Kakor vsak pisani sestav, ki ni ne feljton ne razprava, je tudi pričujoči fragment in kot fragment poln naznačb, ki niso izpeljane. A drugače tudi ne more biti, ker

kako bi mogli tu iz vsake izmed navedenih ekspozicij napraviti razpravo? Človeško ostavlja to dejstvo v avtorju občutje torza, sicer potrebnega torza. In kakor nam mora kot končni in največji razlog za eksistenco publicizma kakor tudi vsake druge kulture služiti najvišja vrednota, ki mislimo, da jo moremo in hočemo z njim udejestviti, tako mora tudi torzo tega članka opravičevati ideja, da stoji v službi takih najvišjih vrednot na problematičnih tleh med — razpravo in feljtonom.

I G R A

Nemir, spomin predaljnega miru,
mi dušo stresa, pusto, izgubljeno.
Nobeno mi obzorje več ne poje,
vse ladje so poskrile luči svoje.
Sam Bog me je izgubil sredi ceste:
zaril bi glavo v prah, saj vsi zvonovi
mrliča nosijo.
Strahoten si, Gospod,
 kadar zapuščaš borce zveste.
Ne, ne, te igre ne verjamem več!
Že smejem se in plešem ti naproti:
prihajaš, lep si kakor še nikdar.
do belega neba zveneli bodo spet rogovi.

Mirko Avsenak

NE HODI, GOSPOD!

Ne hodi, Gospod, še mimo nas!
Temno in zlobno je naše oko,
nismo si še mazilili las,
nišmo, nismo sami s sebo.
Kako naj zaznamujem duri v podbojih,
da milost prejele bi angelov Tvojih!
Trgam se, trgam se v vseh smereh,
trgam se k Tebi, Prelepi, Prelepi,
trgam od tebe, o Trpki, v presladek se greh.
O, samo zdaj še ne hodi, Gospod, Gospod,
ko bijem se s trdo svetlobo angelov Tvojih
kako naj, kako naj zaznamujem
 duri v podbojih!

Mirko Avsenak

TUJI BREGOVI

Razpeta jadra na široki vodi
naj me nesejo, da se naspim.
Pod jadri resnimi slonim.
Nekje se mladi fantje smejejo.
Kakor da sem v strašno tuji zemlji.
v začudene bregove sled strmim.

Mirko Avsenak